

Եւ սահեց դարը, երեւցաւ մահը, և ծնօտները խստասիրտ չխչխկացնելով հրա-
մայեց:

— Լրացաւ դարը. մեռի՛ր, Անանդա:
Անանդան չլսեց, բայց զգաց մահուան
հրամանը:

— Եւ քեզնից չեմ վախենում, ո՛վ
մահ, — ասաց Անանդան, — որովհետեւ դու
գոյութիւն չունիս ինձնից դուրս. ես հզօր
եմ քեզնից, անսահման է և յաւերժական
իմ եսը — ժամանակ — տարածութիւնը, որի
մէջն ես դու ոճրագործում և օրը դու
անզօր ես յաղթահարել. — յաղթահարել
ինձ. մեղորո՛ւ, եթէ կարող ես...

Զայրագին հրեռաց մահը, սոսկալիօրէն
չխչխկացրեց կմախքէ ծնօտները և Անան-
դային կատաղի թափով նետեց անզուրկ,
ուր անհրաժեշտ ուժով կ'ուսնէ և ետում
սե - արիւնոտ ալիքներով գալա՛ր - գալա՛ր...

Եւ խաւար ջրերի վրայ երկնքի անու-
նից մի աստղ ծագեցաւ:

ԱՌ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՈՒԿՈՅ ՖՈՍԿՈԼՈՅ ՏԱՂ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՑ

ԱՌ. ՀԻՊՊՈԼԻՏՈՍ ՊԻՆԴԵՄՈՆՏ

ՆՈՅՆԵՐՈՒ ՍՈՒՆԵՐՆ ՈՒ չիբիմ՝ ըստփուած
Արտասուքով՝ կրնան մահուան քունն արդեօք
լնել նըւագ զըժընդակ, երբ արեգակն
Այլեւս երկրէն պիտ' ինձ համար չըըղիւ՛
Այս տունկերու եւ կենդանեաց չքնաղ զարմն,
Եւ պիտ' առջեւ չըպարեն¹ հանդերձեալ
Գեղեցկայայտ ժամերն, եւ ոչ ալ քեռէ,
Փաղցըր մտերիմ, պիտի լըսեմ երգն² այլեւս
Ու զայն վարող դաշնակութիւնը սրտում.
Եւ պիտ' այլեւս սրտիս մէջ չըխօսի
Ինձ Ոգին կոյս Մուսաներու եւ Սիրոյ,
Միակ ոգի այս իմ նժդէհ կենցաղիս³,
Ինչ ըստփականք պիտ' ըլլայ քար մը կորսուած

Իմ օրերուն, քար մ'որ պիտի որոշէ
Իմ ոսկորներս՝ ոսկորներէն անհամար
Զոր ցամաքի վրայ եւ ծովու կը ցանէ
Մահը: Իրաւ, ո՛վ Պինդեմոնտ, Յոյսն անգամ,
Յոյսը յետին աստուածուհի՛ կը խուսէ
Շիրիմներէն, եւ մոռացածքն ամէն ինչ
Իր գիշերին մէջ կը պատէ, եւ ազգու
Ո՛յժ մը զանոնք կը տագնապէ շարժումէ
Շարժում, եւ մարդն ու իր դամբանն ու դէմքին
Հուսկ նշմարներն, եւ նշխարները երկրի
Եւ երկնքի կ'այլակերպէ ժամանակ:

Բայց մահացուն ինչու անձէն տարածում
Պիտ' յաշաղէր պարտաւորն որ յետ իսկ մահու
Կը կեցնէ զինք դժոխքի սեմին վրայ.
Զ'ապրիւր միթէ ան երկրի տակ ալ՝ իրեն
Երբոր լընէ դաշնակութիւնը օրուան,
Եթէ կրնայ իրեննկուուն սրտին մէջ
Արթնցնել զայն անուշակ խնամքներով,
Զգացումներու այս սիրային մտերմութիւնն
Երկնային է, օժիտ մըն է երկնային
Մարդոց միջեւ, եւ մենք անոր շնորհիւ
Կ'ապրինք յաճախ մենէ մեկնող սիրելւոյն
Եւ ան մեզ հետ, եթէ երկիրը գըթած
Որ ընդունեց զինքը մանուկ եւ զանի
Կը սնուցանէր՝ տալով անոր ապաւնէ
Վերջին իր ծոցը մայրենի, ամպերու
Թշնամանքէն եւ ռամկին պիղծ ոտքերէն
Սուրբ պահպանէ, եւ քար մ'անունը պահէ,
Եւ սիրակաթ ծաղկաւէտ ծառ մը բուրեան
Անիւնը հեշտ հովանիով ըստփոխ:

Շիրիմն չի բերկրիւր միայն անիկա
Որ սիրոյ չի թողուր ժառանգ, եւ նոյն իսկ
Եթէ նայի յուղարկուածին ետեւէն,
Կը տեսնէ իր ոգին մուրը ու թափառ
Ախերոնեան՝ կայաններու կոծին մէջ,
Ապաստանած կամ թեւերուն ներքեւ մեծ՝
Աստուածային ներողութեան. իսկ փոշին՝
Զայն կը թողու եղիններուն՝ ամայի
Հողին, ուր ոչ սիրատարփ կին մ'աղօթէ,
Ոչ մենաւոր անցորդ մը հեծքը լըսէ՝
Զոր կը դրկէ Բնութիւնը մեզ դամբանէն:

Բայց նոր օրէնք մ'այսօր գըթոտ աշքերէն
Կը հրամայէ գերեզմանները հետեւ⁴,
Եւ կը խանդան մեռելներուն անուններն:
Եւ անշիրիմ կը պտակի քու քահանայդ՝,
Ո՛վ Թալիա, որ իր յարկին մէջ աղքատ
Նըւագելով քեզի սարդի մը՝ սընուց
Երկայն սիրով, եւ քեզ պսակներ կը կախէր.
Ու դուն անոր երգերը քու ժմբիտով
Կը պնէիր, ոյ կը կծէին Լոկոզբարդ

Սարգսնաբալը⁹, որուն քաղցր են միայն
 Զուարակներու 'լարջառներու բնիւններն,
 Որ Աղբուական քարայրներէն՝ 'ուղխերէն
 Տիկինոսի՝ կը գործեն զինքն երջանիկ
 Հանգստաւէտ կեանքով՝ կերով ու խումով:
 Ո՛վ զեղեցիկ Մուսա, ո՛ր ես, ո՛ր ես դուն,
 Չեմ առներ բոյրն անմահ շունչիդ՝ Նըշանին
 Աստուածութեանդ՝ այս տունկերուն միջեւ՝ ուր
 Նստեր եմ ես եւ հառաչներ կը հեղում
 Իմ մայրենի յարկիս¹⁰: Ու դուն կու գայիր
 Կը ժամէիր անոր տակն այն թմբիին¹¹,
 Որ իր վարսերն արդ արձակած՝ կը մուշէ
 Ո՛վ դիցանայ, զի չի սղոյնը դամբարանն
 Աւերորին, որուն երբեմն անիկա
 Կ'ընծայէր քաղցըր հովանի եւ հանգստ:
 Դուն խաժամուժ դամբաններուն մէջ թերեւս
 Ման գալով շուրջ՝ կը նայիս ո՛ր կը ննջէ
 Պարիսիդէ նըւիրական զլուխն արեւօր:
 Քաղաքն անոր հովանիներ չըզբրաւ
 Իր պարըսպին մէջ՝ պակշտեալ հրապուրողն
 Անարական երգչներու. ոչ արձան,
 Ոչ խօսք, եւ թէրեւս ոսկորներն արիւնով
 Ոչ լաղախէ կրճատ զխով աւազան,
 Որ ոճիւնները պատիժի բեմին վրայ
 Թողուց, եւ հոն դերբակներուն՝ կոճղներուն
 Կը լըսես մէջ, որ ըսկիդկը թողլով
 Կը փորէ հողն իր թաթերով, տնաւով
 Սովալըլուկ, թափառելով փոսէ փոս.
 Եւ կը տեսնես որ կառափէն կ'ելլէ դուրս
 Յապոպն՝ որ հոն էր ծըլալեր՝ լուսինէն
 Իր փախչելուն, եւ կը թռչի ցիրուցան
 Խաչներուն¹² շուրջը մահասփիւռ այն գաշտին,
 Եւ աղտեղին հեկեկանքով տիրազգած
 Կ'ամբաստանէ ճառագայթներն՝ որոնցմով
 Կ'այցեն աստղերը մոռցուած փոսերուն:
 Մուժ ցայգէդ, ո՛վ Դիցանայ, զո՛ր կը խնդրես
 Տօղ քերթողդ. մեռելներուն վըրայ, ո՛հ,
 Եթէ մարդոց զովքերով չեն պատուրած
 Եւ արցունքով սիրոյ՝ ծաղիկ չի փթթիր:
 Երբեմն հոն հարսանիքներն, առնաններն
 Ու սեղաններն ըրին երէն մարդկեղէն
 Գորովագուժ հանգէպ իրեն եւ այլոց,
 Կը կորզէին զազաններէն եւ դժին
 Օղէն ողջերը մնացորդներն եղկելի,
 Զորքս ուրիշ ազգեցութեանց կ'ենթարկէ
 Քնուածիւնն յաւէտ, էին վըրայ վէպերու
 Դամբարաններն, եւ բազինները՝ որդւոց¹³.
 Եւ աստղին թերափներուն պատգամներն
 Կ'ելլէին նոյն ինքն անոնցմէ, եւ ահեղ
 Էր պապերուն փռչիներուն վրայ երդումն:

Կրօնք՝ զոր պէսպէս օրինական ծէսերով
 Հայքենական լաւութիւններն ու գորովն
 Ընթացողին տարիներու շարք մ'երկայն:
 Տաճարներուն տալայատակ¹⁴ էին միշտ
 Դամբանական քարերն, ոչ հոտը նեխած
 Դիակներու՝ խունկին հետ խառնը՝ պղծեց
 Աղօթաւորն, ոչ ալ քաղաքն հազաւ սուգ
 Կըմախքներու նըկարներով. զարհուրած
 Մայրերն ընդոստ իրենց փունէն՝ կ'երկարեն
 Մերկ բազուկինն զլսուս վըրայ սիրունակ
 Իրենց սիրուն կաթնկերին, որ զանի
 Զարթնցընէ երկարածիդ հեծութիւնն
 Հանգուցեալին, որ կը հայցէ վըճարուած
 Սուրբ ազօթքներ ժառանգներէն: Բայց նոճըր
 Ուեղեկիւններ սիւքերը սուրբ շողով
 Տոգորելով՝ կը սփռին անթարաւմ
 Դալարութիւն չիրիմներուն շուրջն, ի յո՛ւ
 Տաւերածակն, եւ մեծաքին սրուակներ¹⁵
 Կ'ամփոփէին ուխտանդէր արցունքներն:
 Կը շուրջին բարեկամներն Արեւն
 Կայծ մը որ լոյս տանին ցայգին խորանդունդ,
 Զի մեռնելու ատեն աչքերը մարդուն
 Արեւ կ'ուզեն, եւ ամէն լանջ կ'արձակէ
 Յետին թառանջը փախտեալ նըշուխն¹⁶:
 Քաւութեան շուր կը հոսէին աղբիւրներն
 Եւ անթառամ ու մանիշակ կը բլիւր
 Հո՛ղը մահուան. եւ ո՛վ նստէր կաթ հեղուր¹⁷
 Նըւրէր եւ հոն սկըտէր վիշտին իր պատմել
 Իր սիրելի մեռելներուն, կ'առնէր շուրջն
 Հոտ մ'անուշակ իբր Ելիսեան դաշտերէն:
 Գըթած մոլուցք որ ըղձաւէտ կը գործէ
 Արուարձանեայ չիրիմներուն պարտէզներն
 Անզիտացի կոյսերուն¹⁸, ուր կը տանի
 Կորսուած մօր սէրը զիրենք, ուր դարձի
 Հրեշտակներուն աղաչեցիկ որ զըթան
 Քաշին¹⁹, որ մեծ շոճին ճեղքեց պարտըւած
 Նաւին, 'լանկէ իրեն դազաղ մը փորեց:
 Բայց ուր աւիւնն արիական գործերու
 Կը մըրափէ, եւ քաղքենի կենցաղին
 Ըսպասաւոր են ճոխութիւն եւ դողում²⁰,
 Մահարձաններ եւ կենցաղիկ դամբաններ
 Կը կանգնին հոն. պերճանքներն սին եւ դատարկ
 Եւ դըժոխքի հանդիսաւոր դրօշաւներն
 Դիտունն ու ճոխ ուազատագունդն յոգնախումբ՝
 Պարծառք եւ միտք շքնաղ թաղին իտալեան,
 Ո՛ղ՝ փաղաքուշ արքունիքին մէջ ունին
 Գերեզմանին արգէն, եւ իբրը դուռաւ՝
 Ազգատուհին նըշանը լոկ: Մահը մեզ
 Պիտ՝ հանգստոց մը պատրաստէ խաղաղիկ
 Երբ բախտն ահագամ մը դազրի իր վրէժներէն,

Էւ մըտերիմ՝ սէրն ընդունի ոչ զանձի
 Ժառանգութիւն, այլ զգացումներ շերմագութ
 Էւ պատճենիկ ազատամիտ տաղերու:

Քաջագնեբու շիրիմներ, ով Պինդեմոնտ,
 Արի ոգին կը վառեն մեծ գործերու,
 Էւ պանդուխտին սբբանբէրէր եւ չքնադ
 Կ'ընծայեն վայրը որ գիրենդ կ'ընդունի:
 Երբ ես երբեմն զամբարանը տեսայ
 Ուր որ մարմինը կը հանգչի այն Մեծին³¹,
 Որ սանձելով թագաւորաց զաւազանն
 Էւ փետելով տերեւներն իր սարգերուն,
 Կը ցուցնէ յայտ թէ ինչ արտօսը ու արին
 Է որ անկէ կը կաթկըթի. եւ տապանն
 Անոր³² որ նոր Ոլիմպ մի' ինչու կանգնեցուց
 Երկնաւորաց, նոյնպէս անորն որ տեսաւ
 Ճախրանքը շատ մ'աշխարհներու՝ արփենի
 Վերանին տակ, եւ արեգակն որ անշարժ
 Էր ճաճանչէր անոնց միջեւ, եւ որով
 Կանխեց հորդեց ճանապարհներն երկնքի
 Անգլիացեայն՝ որ ահագին թւերով
 Սաւառնեցաւ աւելի եւրո հեռուն:
 Էրանի քեզ, գոնցի ես, կենսաւէտ
 Անուշ օդիդ համար եւ քու վտակներով՝
 Զոր սնարներէն կը թափէ մէջը Ապենինին:
 Լուսինն՝ օդովդ բերկրալիւր՝ շինչ լուսով
 Այգեկութքէ զարթոյնացած բլուրներդ
 Կը գորգարէ, եւ հովիտներդ խունկ ու խիտ
 Զիթնաւտնով եւ բնակաւէտ չէնքերով՝
 Կը զրկեն բիւր ծաղիկներու խունկն երկինքի:
 Եւ դո՛ւ փորենաւ, կ'ունկնդդիւր նախ նւազն
 Որ փախտեայ Գիբելլինին³⁴ զայրացուկն
 Ուրախացուց, ու դուն տըրիտ սիրելի
 Ծնողք ու բարբառ Կալլիպան³⁵ մեղաբարութիւն
 Այն շրթներէն, որ Սէրը մերկ յեղադա,
 Մերկ եւ ի ինչու՝ պնծած քողով լուսանիւթ
 Կը դարձընէր գրկին երկնային Աստղիկին³⁶,
 Բայց աւելի եւս երանի քեզ՝ որ դուն
 Մէկ տաճարի մէջ ամփոփած՝ կը պահես
 Փառքերն խալալ, եւ միակները թերեւս,
 Զորմէհետէ գրեթէ թողիք Ապաններն³⁷
 Եւ զօրութիւնը մարդկային բախտերու
 Բունու ու փոփոխ՝ կը հրօսէին զէնքերուդ
 Եւ զօրքերուդ, սեղաններուդ, հայրենեացդ
 Ուսմէն բանի վրայ, բայց ի քու փառքերուդ
 Յիշատակէն, զի ուր արի մտքերուն
 Ուխտալիւր կը շողայ յոյս փառքերու,
 Անկէց մեզի պիտի հանենք հրամայներ³⁸:
 Ու ստէպ Վիկտոր եկաւ հոս այն կուճերուն
 Կերչնչուելու. հայրենի դից դէմ սրտնած՝
 Առնոսական³⁹ ամառութեանց մէջ անմոռնչ

Կը թափառէր, պիչ կաթոգին երկնքին
 Ու դաշտերուն. եւ երբ եւ ոչ մի տեսիլ
 Կենսածաղիկ կը բուսէր ցաւը սրտին,
 Անողորմ հոս կը հանգչէր հուսկ, եւ ունէր
 Դէմքին վըրայ մահաւան դաւուրը, եւ յոյսն:
 Այն մեծերուն կը բնակի հետն յաւիտեան,
 Եւ ոսկորներն հայրենեաց սէր կը մոռնան:
 Այն կրօնասէր անդորրութեան մէջ խաղաղ
 Ոգի³⁰ մըն է որ կը խօսի, օն եւ օն:
 Եւ ախոյեան կը սնուցանէր Պարսից դէմ
 Մարաթոնի մէջ՝ ուր Աթէնք նըրիբց
 Դամբարաններ իր կորովի քաջերուն,
 Հէլլենական արիութիւնն ու ցատկութիւն:
 Եւրիպայ³¹ տակէն նաւորդն անցնելով
 Այն ծովը՝ լայն խաւարին մէջ կը տեսնէր
 Սաղաւարտներու եւ ոգորդ սուրբու
 Փայլատակներ կայծակնացող, խարոյկներ
 Երաշտնչ շողով ուրիտապտոյտ. կը տեսնէր
 Երկաթական գէնուգարով պաղպաղուն
 Ուրուականներ ռազմիկ՝ իւզմի խանդակաթ.
 Եւ ստպուսին մէջ ցայգական լըռութեան՝
 Կը ծաւալէր շուրջանակի դաշտէ դաշտ
 Գունկերու դղորդ, փողերու ձայն, եւ դըռոյթ
 Արշաւատոյր երիվարաց՝ առաթուր
 Կոխտուելով մազգոյնչներու կորդակներն
 Եւ ողբ ու նուագ ունեւր մահազոյժ Գոստրերուն³²:
 Երանի քեզ, Հիպպոլիտէ, որ կանան
 Տարեկներու՝ կը վազէր հովերուն
 Լիսասհման իշխանութիւնն, եւ վարեց
 Եթէ թւերդ նաւուղիդ Էգեան³³
 Կղզիներէն անդին, անշուշտ լըսեցիր
 Որ վաղեմի զըրոյցներու համբաւով
 Կը հնչէին Հելլենայնսի եղբորներն,
 Եւ կը մոռնէր ծովն իր խորով՝ տանելով
 Հոստեան ափերը գէնուգարուն Աթլիան³⁴
 Ոսկորներուն վրայ Էսօի՝ Քաջագանց
 Մատակարար արդար է մահ փառքերու:
 Ոչ խորագէտ հանճար, ոչ շնորհ արքունի
 Կը պահէին Իթակեցեայն՝ կողպուտն
 Անհրաբին, զի ալիքները ծովուն
 Անդուդային աստուածներէն դրդւած՝
 Զայն շուպցին լատտափայտն թափառուտ:
 Եւ զիս՝ զոր տենչը պատիւի եւ փառքի
 Եւ ժամանակը կը ստիպեն որ երթամ
 Փախտական օտարասեռ մարդոց քով
 Զիս Մուսանբեր՝ խրախուսիչ մահացու
 Իմաստութեան՝ թող հրաւիրեն որ հանեմ
 Վերակոյնմ՝ դիւցազուններն երեւան:
 Գերգամանաց կը նստին պետ պահակներն:
 Եւ ժամանակն երբոր իր ցուրտ թւերով

Աւել տանի աւերակներն իսկ անոնց,
 Կ'ուրախացնեն Պիմպլաթ⁵⁵ իրենց երգերով
 Անապատներն, եւ կը յաղթէ լրուութեան՝
 Դաշնակաւոր նըլազն՝ հազար դարերու:
 Եւ արդ հերկուած Տրովպոյի⁵⁶ մէջ՝ յաւէտ
 Կը ճաճանչէ պանդուխտներուն տեղ մ' յաւերժ,
 Յաւերժհարսին⁵⁷ անուամբ՝ զոր Զիւս իրեն կին
 Առաւ, եւ նէ ինք Դարգանոսը տըլաւ
 Զնւթի զաւակ, որմէ եղան Տրովպազա
 Ու Աստարակոս, եւ յիսուն թիւ սրբակապանն
 Եւ պետութիւնն Յուլեան տոհմին: Զի երբոր
 Էլեկտրա դից օրհասին ձայնը լըսեց,
 Որ կը կանչէր զինք կենսատուի սիւքերէն
 Այս կենցաղին դէպ ի դաշտերն Ելիսեան,
 Ուղղեց Զնւթն այս աղաչանքը վերջին:
 Եթէ քզի, կ'ըսէր, եղան սիրելի
 Մազերս ու դէմքս եւ հսկուծները քաղցրիկ,
 Եւ չի ներեր ճակատագրին կամքը տալ
 Ինծի տրիտուր մը պանծազոյն, երկնքէն
 Գէթ քու մեռեալ սիրելիդ ակնարկէ,
 Որպէս զի քու Էլեկտրայիդ մնայ համբաւն:
 Այս ազօթքով նէ կը մեռնէր, եւ Ուլիմբ
 Կը հնծնէր. եւ կ'ակնկարկէր գլուխն անմահ
 Եւ կը շաղէր վարդաբոյն ցօղ ամբողջան
 Յաւերժհարսին վրայ, եւ ըրաւ այն մարմինն
 Ու այն շիրմը սրբանուէր: Երկթթոն⁵⁸
 Հոն հանգչեցաւ, կը ննջէ հոն եւ Իլեան
 Աճեւնն արդար. Իլիուսի կիներն հոն
 Զուր հերարձակ կ'աղբարտէին որ օրհասն
 Էրկներէն իրենց մերժէն մոտալուտ.
 Հոն կ'աստանդրա⁵⁹, էրբ իր սրտին մէջ աստուած
 Իրեն խօսիլ կու տար օրհասը Տրոյոյ,
 Եկաւ հասաւ, եւ սիրատարի երգեց երգ
 Ուրուներուն, եւ անցնելով պարագլուխ
 Եղբորորդւոցն, եղերերգներ սիրային
 Կ'ուտուցանէր պատանեկաց, եւ կ'ըսէր
 Հառաչելով. Ո՛հ, դարձ ձեզի Արգոսէ՝
 Որ Տիդեանին եւ Լայրտեան զաւակին
 Երեվարները դուք պիտի արածե՞ք⁶⁰
 Եթէ շնորհէ երբեք երկինք, ի զուր դուք
 Պիտի փնտռէք ձեր հայրենի բնագաւառն:
 Որմերը գործ Ապողոնի⁶¹ պիտի ծխան
 Աւերակաց տակ, բայց տրովեան թերափներն
 Այս շիրմաց մէջ պիտ' ունենան օթեւան:
 Զի դից պարգեւ է պեճն անուն պահպանել
 Տառապանաց մէջ, եւ նոճեր, արմատներ
 Դուք՝ զորս հարսնեք կը տնկեն Պրիամու,
 Եւ ոտոգուած այրիներու արցունքով,
 Աւա՛ղ, փութով պիտի աճիք, չուք ըրէք
 Իմ հայրերուս. եւ ով տապաւոր գութով

Հեռու պահէ նւերիական ոստերէդ,
 Անոր պիտի լըհասնի տուգ տոհմային,
 Եւ սեղանին պիտի հըպի սրբութեամբ:
 Հուք ըրէք դուք իմ հայրերուս. մուրացիկ
 Կ'ոյր մը⁶² պիտի տեսնէք զուք օր մը թափառ
 Զեր հինաուրց ըստուերներուն տակ, որ մուտ
 Պիտի գործէ դանդաչելով՝ երբերուն՝
 Դամբարանաց մէջ եւ գրկէ տապաններն
 Եւ հարցուններ ընէ անոնց: Պիտ' հնծնեն
 Խոր անձաններն ու դամբարանը բուր
 Պիտի պատմէ երկու անգամ Իլիոնն⁶³
 Հարթայատակ ուերկու անգամ յարուցեալ
 Շըքեղօրէն ճամբաներուն վերայ լուռ,
 Հալեալ զհրեանց Պելեանց յետին յաղթանակն
 Աւելի եււը գեղեցիկ գործելու:
 Երգէ՛ք սուրբ ողորձելով իր երգով
 Այն հոգիները թաղծալից, պիտ' ընէ
 Յաւերժ անմահ Արգոսի արքաներն⁶⁴
 Անյափ երկինք՝ որչափ իր մէջ կ'ընդգոգէ
 Ովկանոս մեծ հայրն⁶⁵: Ու դո՛ն Հեկտոր, հոն
 Պիտ' ունենաս պատիւ ողբի՝ ուր արիւնն
 Հայրենիքի սիրոյն թափուած՝ ըլլալ սուրբ
 Ուարատասելի, եւ արեգակը ցորձան
 Լուսաւորէ դառն աղէտները մարդոց:

Թրգմ. Հ. Ա. ՂԱԶԻՅԱՆ

Մ ԱՆ Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ն Ք

1. Քերթոքը կ'ակնարկէ Պիւթագորասն իմաստասիրութեան, որ լուսաւորաց շրջաններուն մէջ՝ Կոռազուր դաշնակութիւններ կը դնէր:
2. Պիւթագորասն այլ եւ այլ տաղերուն կ'ակնարկէ:
3. Զի Յուսկուլոյ պանդուխտութեան մէջ էր:
4. Զի մեղեքներն ալ ողբերուն մարցն մէջ արթնցնելով իրենց յիշատակը՝ կ'երգով մը կը համարուին թէ կենդանութիւն ունենան:
5. Ախիւրն կը կուեն կիները դժուրը:
6. Ժմի գարունն ակիւրը արգելուեցան Իտալիոյ մէջ առանձին գերեզմանները, եւ խառնիխառն կը թաղուէին մեռելները:
7. Քանաւայ Թալիա Մուսային կ'անուանէ Յովսէփ Պարիսին, Լուդեղարտացի անուանի ըստաւանդեք իր քնարական պէտզաւ երգերուն համար, եւ մանուկները իր դուստրահառ (ՈՐ կ'ուշաւ շքեղ քերթուածին, զոր չորս մասերու բաժնուած՝ առաւօտ, կէտք, իրիկուն եւ գիշեր՝ խառնակերպելով կը հնչէ ճարարարէն թեթեւումիւ եւ ախտաւոր մեծատուններու ըստիկն կամ ծաղկունքն բարեկրն ու վարդերը:
8. Սարգէն կամ սարգէնի՝ Պարիսիի անթաւառ

քերթուման է, զոր նուէր կը համարի քերթութեան զից Ապոդոնիք՝ ինչպէս գափիքի:

9. Սարգսնաբալ լոնգորատացիք՝ աղնուականն է չոխ, հեշտասէր եւ փափկակեաց: — Աղբուական՝ լոն, զորաբալիս արդի Աղբա գետին կողմեր, զոր հիները Արգուս կամ Աղբուս կը կոչէին: Իսկ Տիգրիսու գետ է վերնապոման Խաւիթու:

10. Իր մարտնի յարկը Զականթու կղզին էր՝ ուր ծնած էր Ֆրոկուր, բայց ինչեք Խաւիթա կը գտնուէր, ուրից ազտորուցան իր ազատասիրութեան համար:

11. Կ'իմանայ թմրի ծառերու անտառակը՝ որ Միւլանի արեւելեան կողմն էր, եւ ուր կը համարի թէ կը յամախէր Պարիթի:

12. Խալալցիք սովոր էին փայտէ սև խաշեր կան, զեւել գերեզմաններուն սնարը:

13. Զի հին ժամանակներէն մինչև Հռոմայեցեաց օրեր զերեքմաններուն քով զից բազմիներ կը կանգնէին, — կը կարծէին թէ տաքցնիներուն ուղիները տուները կը պտըտին ի պաշտպանութիւն ընտանիքներու, եւ զաւանդ թերափ կամ ընտանի զից կը կոչէին:

14. Ինչպէս յայտնի է՝ մինչև վերջին ժամանակներս, Եւրոպայի զրիթէ ամէն կողմեր զիակիցը տաճարնե, բուն սալաշատակին տակ կը թաղէին:

15. Կ'սոռոգներուն արցունքները պատուական անթիւ, ներու մէջ ժողովրդով՝ կը թաղէին վախճանական բուն հետ, եւ վառ կանթից մըն ալ հետերէն կը քնէին իբր նշանակ հոգւոյ անմահութեան:

16. Ինչպէս եւ Վերգիլուս վերգէ Դիդէի մասին. տես Եմակամ Դ զիբ, էջ 173՝ վերէն հինգերորդ տող, մեր թարգմանութեան մէջ:

17. Օրէնք էր որ պապոններն ու աղաչաւորները կ'երթային կը նստէին սեղաններու եւ գերեզմաններուն քով եւ ուղիներուն կը նստիւէին կաթ, զինի, հեւ, եւ կը մրնթէին իրենց ցաւերը:

18. Անգլիոյ մէջ գերեզմանատունները հասարակաց ճեմերից են՝ զարգարուած ծաղիկներով եւ ծառերով:

19. Այսինքն Դիստին, որ Եփեսոսի մէջ Ֆրանսացեաց ձեռքէն առաւ Արեւելիք անուն մեծամարմին նաւը, կտրից անոր մեծ կայմը եւ անոր ստուար բունէն իրեն զազաղ շինեց, եւ միշտ հետը կը պտըտնէին:

20. Ճորտութիւն եւ զոգում, հարստութիւն գատարկապարներու, եւ իրիկը ընտաւորութիւն:

21. Դիկոպալու Մարգարայիկի:

22. Միգեկանելույի, որ Հռոմի մէջ Ս. Պետրոս եւ կեցեալից գմբեթը անկեց:

23. Մեծ ընտառ եւ ստաղաղալն Գալիլէոսի, որ համբալ բացաւ Դիտոն անգլիացեայ՝ անելի մեծ թոփ, ներու: Ասոնք երեքն ալ փորենախոյ Ս. Խաչ կեցեցեայ մէջ թաղուած են:

24. Գիրելին կը կոչէ Տանդէն այդ անունով ազա, տաւորներու հուսակցութեան ըլլալուն համար: — Ընդհանուր կարծիք է որ Տանդէ իր նուակաւոր քերթուածը փորենախոյ մէջ սկսած ըլլայ՝ այդ քաղաքէն աքսորուելէն առաջ:

25. Կ'պիտուէ՝ մին ինը Մուսանիլէն. Բեդրաբալային կ'սկիսարէ՝ որ փորենասցի մնողքէ էր, ունի յարգաւ:

բուն լեզու քան զՏանդէ, եւ իբր թէ անհամառ Սերը իր տաղերուն մէջ զգեցուցած եւ պարկեշտացուցած:

26. Հինբի ալ կը զանազանէին երկու Աստղիկ. մին երկրաւոր եւ զգայական, միւսը երկնային եւ նոգեոր:

27. Ապեան լեռները՝ կանգնած իբր պատուար հիւսիսի նկերուն զէմ:

28. Այսինքն կայրենիքին համար բոճութիւններ կամ գուշակութիւններ: — Վիստար Ալֆիէրի, հաշակաւոր քերթող ողբերգակ: անհնգարու եւ սատարի կայրեան, սէր, եւ միշտ զգօն իր կայրենիքին ըստին վրայ: Իր գամբարանն ալ Սուրբ Խաչ կեցեցուցն մէջ է միւս մեծերուն հետ, որոնց այցելութեան կ'երթար իր ողոյս, թեանք, վառելիք իր սիրուն ու նահաւը: Իր չիրմի վրայ գրուած է. «Հոս վերնապէս հանգչեցաւ Ալֆիէրի»:

29. Անոնս գետին Տոպկանն աշխարհին եւ փլուրեն, տիոյ:

30. Ոգին կայրենասիրութեան:

31. Եւբիա կղզին Գիման է ծովափին, ուր թափեց Դարեհ թագաւոր պարսիք իր զօրքերը: Պատահաւս կելէն պատմիչը կ'ըսէ թէ «Մարտիոնեան զաշարն մէջ են գերեզմանները մարտին մէջ ինկած աթենացի, ներուն, եւ ամեն զիշեր կը լսուին նոն ձիերու խրիթնը, ներ եւ կ'երևան պատահազմոյներու ցնորքներ»:

32. Պարկալէ՝ որոնք երեք ջրղիւրի էին, եւ կը հա, մարուէին թէ մարդոց կեանքին թելը կը մանկն եւ երգելով կը կանխաձայնէին անոնց օրհնալը:

33. Կղզիներ Արշիպաղապոյ:

34. Հիլիսապոնի արովական ափերուն վրայ էին Աթիլլէսի եւ Պատրոկլէսի գերեզմանները, նույնպէս ուր, բովանդե պատերազմին մէջ ինկած միւս Դառնայեցի, Հիկաոնի արխանով չարակամը Աթիլլէսի վաճանք անհրաւ գատավնով արուեցաւ Ողիւսէսի. բայց ժողը յափշտակեց զայն նաւապետութեան ատեն՝ եւ սարաւ զեպ ի գերեզմանն Լատի, որ Հոնտեան սարաւանդին վրայ էր Թրակիան Վատրիի մէջ:

35. Պիտիլայք. Մուսայէ. Մուսայից նուիրուած Պիտիլայ լեռնէն կամ Պիտիլայն աղբիւրէն:

36. Տրովապոյ մէջ՝ որ արշ. հերկուած դաշտ է, արգի հանապարհորդները գտան կամ գտած կարծեցին. Պացուրդները գերեզմանին իւրոյ՝ որ մին էր զարգաւ նացցի կամ Տրովացեաց նախնայերէն:

37. Այսպիսի դուստր Իլիդուրա Բալեթմանարին, որմէ Դարգանտս եւ Աստարակոս, եւ անոնցմէ Խէւաս նախապարը Հռոմայեցի եւ կայր Յուլիոսի, եւ անկէ Բուլեան ապշն ու ցեղն Բուլիոս Կեսարու: — Եկտուն արականանիցը Պրիսմատի յիսուն աղոց եւ հարմարուն, յիշատակուած Հռոմեոսէ: (Լու. Ը.)

38. Այս Երէթթոն որդի էր Տրոյիոյ թագաւոր Դարգանտուսի, իսկ իւրս՝ որդի Երէթթի Տրովա որդւոյն, որուն անունով եւ քաղաքը կը կոչուէր իլիոն կամ իլիոս: — Ասոնք գերեզմաններուն քով արովուն հինբի իլիական պատերազմին ատեն իրենց էրեքին, ունի համար մուգներին ձգած ի նշան սուղի պղպաւ տանքերը կը մատուցանէին զից, ըստ սովորութեան ժամանակին:

39. Գեղեցկազոյն Պրիամուսի և Հեկաբեի դուստրե,
բէն, մարգարէունի կամարուած:

40. Զի արածելը՝ ստրկական զօրծ էր: Տէգեանը՝
Դիոմեդէան է: Իսկ Լայերտեանը՝ Ուրիսէս, երկուքն ալ
զոռ նահատակներ Տրոյացոց դէմ:

41. Զի Փերոս կամ Գուլաքի Ապոլլոն Պոսիդոնի
հետ հիմարկեց Տրոյա քաղաքը:

42. Հոմերոս:

43. Նախ Հերակլէսէն, երկրորդ՝ Ամազոններէն, իսկ

անոր վերջին սպառապառ աւերոյ պահուած էր Պրիանոս,
այսինքն Աքիլլէոսի և անոր Պիռոս որդւոյն:

44. Որ տասր տարի պատերազմել վերջ՝ յաղթեցին
տրոյացոց, և մինչև այսօր Հոմերոսէն բոլոր աշխար-
հի մէջ կը հռչակուին:

45. Ովկիանոս հայր կամարուած էր զհետերու և իր
բերու, ուստի և ամէն կենդանիներուն. զի առանց իւր
նաւութեան չիկայ սերունդ:

ՄՈՒԱՅՈՒԱԾ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ՄԸ

Ինչպիսի՝ ծաղրածութիւն իրաց և եր-
գիծանք մարդկային յիշողութեան. անձինք
և գէպքեր շառաչալից զղրդիւնով կը ընուն
պատմութեան էջերը, կը բանան խոր ակօս
մը դարերու շրջանին մէջ, ժամանակի
սպառնալից հետտող՝ յաւիտենականու-
թեան մը մրցակից ախոյեան, և յետոյ քող
մը մոռացութեան կը պատէ ամէն ինչ,
հետք արժուի թողուցելոյ օգային խաւերու
մէջ, և նաև որ հողմավար կը սուրայ

ծփանուտ ովկիաններու վրայ, ջնջուած ի
սպառ:

Այսպիսի յիշատակ մ'է զոր կ'ուզենք
այսօր հետազօտել, հայկական նշխարնե-
րու կարգին մէջ, վենետկոյ լոխի ու միջին
անկիւն մը, ուր հազիւ լուսոյ փայլ մ'առ-
կայծ կը պատկերէ յուշարժան քանդակ
մը, ի զուր անոր շուրջ կը հծծեն խոր-
հըրդաւոր լեզուով անթափանցելի ստուերը:
Ո՛վ է այն, ուսկից եկած և ինչու կը